

81. *HfS*, 3:143–146. o. Freudiger itt Kárpátalja és Észak-Erdély zsidóságának deportálására hivatkozik. Bővebben lásd a 17. és a 18. fejezetben.

82. Az Eichmann-tárgyalás kijávitatlan angol nyelvű jegyzőkönyve, 1961. május 25., 52. ülés, L1-01 (sokszorosítás).

83. Lásd Éliás József református lelkésszel készült hosszú és igen tartalmas interjú in: Szenes Sándor: *Befejezetlen múlt. Keresztények és zsidók, sorsok*. Szerző kiadása, Bp., 1986, 53–62. o. Lásd még a Küllői-Rhorer Lászlóné Székely Máriával készült interjúkat is, aki megvilágítja az auschwitzi jegyzőkönyvek magyar és angol nyelvre való lefordításával kapcsolatos bonyodalmakat, valamint a Török Sándorral készült interjú, aki saját szerepéről vall a jegyzőkönyvek terjesztésében és arról, hogyan reagált a neves magyar személyiségek, köztük Serédi bíboros állásfoglalására. *Uo.*, 109–126., 189–217. o.

84. *Uo.*, 55–56. o.

85. Erich Kulka: *Auschwitz Condoned*. The Wiener Library Bulletin, London, 23, 1. sz., n. s. 14, tél, 1968–69, 3. o. Kulka azt állítja, hogy „habár dr. Kasztner figyelembe vette ezeket a jegyzőkönyveket, és gyakran idézett belőlük, sose árulta el egyik jelentésében sem információjának forrását”. Vrba szerint az egyik ok, amiért a nácik bármi áron el akarták őt fogni, az volt, hogy Kasztner állítólag megmutatta a jegyzőkönyvek nála lévő példányát Eichmann-nak, aki következképp attól tartott, hogy a magyar zsidósággal kapcsolatos egész tevékenysége veszélyben forog, amíg Vrba és Wetzler életben vannak és szabadok. Vrba és Bestic, *i. m.*, 252. o.

86. Munkácsi, *Hogyan történt?*, 111. o.

87. Herskovits Fábiánnal 1972. október 9-én Tel-Avivban készült, magnetofon-szalagra vett interjú és Fürst Lea személyes közlése 1972. október 13-án Ramat Ganban, Izraelben. Akármilyen hiányosságai voltak is a követett eljárásnak, el kell ismernünk a fordítók bátorságát és hősiességét, akik vállalkoztak erre az illegális és igen veszélyes földalatti tevékenységre.

88. A szerző által 1972. október 16-án, Jeruzsálemben készített interjú. Krausz, Kasztner régi ellensége, azt is állította, anélkül hogy bizonyítékkal szolgált volna, hogy Kasztner valamikor 1944 áprilisában kapta meg a jegyzőkönyvek egy példányát.

89. Krausz azt állítja, hogy az anyagot dr. Chaím Poznernak címezték, jóllehet a Svájcban terjesztett példányok szerint Mantello volt a címzett. Poznerhoz intézett 1971. július 19-i levelében Krausz megerősítette, hogy valóban neki küldte az anyagot és nem Mantellónak, akit „akkoriban nem ismert, és nem is hallott róla”. Azt állította, hogy a több könyvben és a sajtóban közölt, Mantellohoz címzett változat „szemérmetlen hamisítás”. Sőt tagadta az aláírást és a kézírásos jiddis nyelvű szöveget a dokumentum végén, azt állítva, hogy az „valaki képzeletének a terméke”. A Krausz által megadott másolat reprodukcióját lásd Lévai Jenő: *Zsidósors Európában*. Magyar Téka, Bp., 1948, 48. o. Ez a könyv igen rokonszenvesen ábrázolja Mantello svájci tevékenységét. Krausz levelének és 1944. június 19-i jelentéseinek szövegét lásd az M-20/95. sz. dossziében. Yad Vashem Levéltár, Jeruzsálem. További részleteket Krausz, Mantello és Pozner tevékenységéről a 29. és a 31. fejezet tartalmaz. Mantello tevékenységére vonatkozó dokumentumanyagok forrása: *Guide No. 1. The Georges Mandel Mantello Collection*. Haifa, University of Haifa, 1987.

90. Yad Vashem Levéltár, M-20/47. A zürichi Flüchtlingshilfe (Menekültsegély) vezetője, Vogt tisztelendő által közölt jelentés egyik példánya szolgált alapul egy rövid cikkhez, mely 1944. július 6-án jelent meg a *The New York Times* 6. oldalán („Two Death Camp Places of Horror”). Mantellónak a Holocaust idején végzett munkájáról